

УДК 378.147:379.95

СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ СТУДЕНТІВ

© Грохова Г.П.

Українська інженерно-педагогічної академія

Інформація про автора:

Грохова Ганна Павлівна ORCID:0000-0003-3562-1272; gran0282@gmail.com; кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичного виховання; Українська інженерно-педагогічної академія, вул. Університетська 16, м. Харків, 61003, Україна.

Виявлено, що збереження здоров'я є одним із першочергових завдань, вирішення якого потребує комплексного підходу до всіх сфер життєдіяльності людини. Доведено, одним із таких підходів можна обрати рекреаційну діяльність спортивно-оздоровчого туризму, яка сьогодні є одним з найбільш ефективних здоров'язберігаючих аспектів, де формування здорового способу життя людини і суспільства в цілому, має велике державне значення. Цілком зрозуміло, що сьогодні організувати оздоровчі тури для студентської молоді набагато складніше. Підготовка таких послуг для туристичних фірм, досить клопітна справа, а щоб мати економічний ефект від неї, потрібно вкласти коштів набагато більше, ніж в організацію туру для дорослих. Позитивний вплив занять туризмом безумовно підсилюється тривалою руховою активністю перебування на свіжому повітрі, у лісі, у горах, а туристичні походи із впливом на весь організм є цілющим джерелом здоров'я. Збереження здоров'я студентської молоді здійснюється шляхом зміни виду діяльності та дозованих фізичних навантажень за допомогою взаємодії з природним середовищем протягом усієї подорожі чи походу, екскурсії чи прогулянки, лікувально-оздоровчих чи спортивно-туристських заходів.

Ключові слова: спортивно-оздоровчий туризм, рекреація, рекреаційні послуги, здоров'язбереження, дозвілля, студенти.

Грохова А. П. «Спортивно-оздоровительный туризм как средство здоровьясохранения студентов»

Установлено, что сохранение здоровья является одной из первоочередных задач, решение которой требует комплексного подхода ко всем сферам жизнедеятельности человека. Доказано, одним из таких подходов можно выбрать рекреационную деятельность спортивно-оздоровительного туризма, которая сегодня является одним из наиболее эффективных здоровьесохраняющих аспектов, где формирование здорового образа жизни человека и общества в целом, имеет большое государственное значение. Вполне понятно, что сегодня организовывать оздоровительные туры для студенческой молодежи гораздо сложнее. Подготовка таких услуг для туристических фирм, достаточно хлопотное дело, а чтобы иметь экономический эффект от нее, нужно вложить средств гораздо больше, чем в организацию тура для взрослых. Положительное влияние занятий туризмом безусловно усиливается длительной двигательной активностью пребывания на свежем воздухе, в лесу, в горах, а туристические походы с воздействием на весь организм является целебным источником здоровья. Сохранение здоровья студенческой молодежи осуществляется путем изменения вида деятельности и дозированных физических нагрузок посредством взаимодействия с природной средой в течение всего путешествия или похода, экскурсии или прогулки, лечебно-оздоровительных или спортивно-туристских мероприятий.

Ключевые слова: спортивно-оздоровительный туризм, рекреация, рекреационные услуги, здоровьесохранение, досуга, студенты.

Hrohova G.P. "Sports and health tourism as a means maintaining students' health"

The article proves that maintaining health is one of the primary objectives whose accomplishment requires a balanced approach to all spheres of human activity. It has been confirmed that recreational activities of sports and health tourism can be distinguished among the above-stated approaches, as nowadays they are regarded as one of the most effective aspects of preserving health, healthy lifestyle of every individual in particular and society in general being of great national importance. It is evident that the organization of tours for students is extremely demanding. The process of providing such services is highly problematic for travel agencies, since in order to benefit from it economically, one needs to invest a lot more than in the organization of tours for adults. The positive impact of tourism occupation is definitely aggravated by the long motor activity of staying in the fresh air, in the forest, in the mountains, and hiking trips with an impact on the whole body is a healing source of health. Preserving the health of student youth is done by changing the type of activity and metered physical activity by interaction with the natural environment during the whole trip or hike, excursion or walks, health-improvement or sports-tourist activities.

Keywords: sports and health tourism, recreation, recreational services, health maintenance, leisure, students.

Постанова проблеми. Протягом останніх років в Україні зберігається тенденція до погіршення стану здоров'я молоді, яка зумовлена негативними факторами соціально-економічного, екологічного та психоемоційного характеру.

З розвитком технічного прогресу умови життя студента суттєво змінилися. На фоні малорухливого способу життя почастишали нервово-емоційні перевантаження, адже всі людські блага, призначені для комфортного життя з кожним роком скорочують фізичний розвиток, зменшують рухову активність і збільшують психічну нервозність студента. У вирішенні цієї проблеми значною мірою може допомогти спортивно-оздоровчий туризм, як вид туристичної діяльності.

В контексті відносин здоров'язбереження, туристичну діяльність можливо визначити як обслуговуючу діяльність здорового способу життя з наданням різноманітних туристичних послуг (здоров'язберігаючих), спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я, що задовольняють потреби туристів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою здоров'язбереження студентів розглянуто в дослідженнях В.М. Василюк, Ю.Б. Ірхіна, Г.К. Барашкова, І.В. Братищенко, С.О. Савінської, Ю.В. Міцай.

Постановка завдання. Мета дослідження ознайомити студентів з спортивно-оздоровчим туризмом. Для успішного досягнення поставленої мети було поставлено такі завдання:

1. Проаналізувати дані літературних джерел за темою дослідження.
2. Виявити доступні засоби спортивно-оздоровчого туризму, які матимуть практичне значення для здоров'язбереження студентів.

Виклад основного матеріалу. Студентська молодь є однією з соціально незахищених груп, яка певною мірою схильна до дії негативних чинників зовнішнього середовища. Урбанізація, обмежені можливості для повноцінного розвитку і реалізації свого потенціалу, гіподинамія та інші стресові ситуації викликають підвищену потребу студентів у доступних оздоровчих, рекреаційних, розважальних послугах, які повністю задовольнили б їх потреби і несли в собі основу здоров'язбереження. Вирішення цієї проблеми разом з духовною, соціальною, психологічною, педагогічною, фізичною складовою здоров'язбереження студента є однією із стратегічних задач, як на державному, так і на регіональному рівні.

Цілком зрозуміло, що сьогодні організувати оздоровчі тури для студентської молоді набагато складніше. Підготовка таких послуг для туристичних фірм, досить клопітна справа, а щоб мати економічний ефект від неї, потрібно вкласти коштів набагато більше, ніж в організацію туру для дорослих. До того ж специфіка роботи з молоддю в

екскурсійних, туристичних поїздках накладає величезну моральну відповідальність на організатора. Далеко не усі українські туристичні фірми мають серед своїх пропозицій послуги для молоді та ще такі, які б задовольнили потреби студента-туриста саме в його здоров'язбереженні, та при цьому несли в собі максимальний прибуток для туристичної фірми і мінімальні матеріальні для нього затрати.

У даному випадку, для вирішення потреб студента, щодо здоров'язбереження, туристичні послуги можливо впровадити в навчально-виховний процес і реалізовувати їх в позанавчальний час у вигляді лікувально-оздоровчих заходів, спортивно-туристських заходів, туристських прогулянок, подорожей, походів, екскурсій. Специфіка таких туристичних послуг в тому, що вони не несуть в собі значних матеріальних витрат і можуть бути доступними кожному студенту [7].

Спортивно-оздоровчий туризм - це різновид пішохідного, гірського, водного, спелеотуризму тощо. Для пішої подорожі в горах характерні: великий обсяг фізичних навантажень на організм при зниженому атмосферному тиску і високому рівні сонячної радіації, необхідність долати перешкоди із застосуванням різноманітних засобів і прийомів пересування і страхівки, спеціальна тактика проходження маршруту. Тому сьогодні розповсюджений і користується попитом саме пішохідний туризм.

Піші походи проводяться практично у всіх кліматичних зонах та географічних регіонах - від карпатських гір до степових регіонів. Їх привабливість і головна відмінна особливість у тому, що вони доступні і корисні також і практично здоровій людині, незалежно від віку і фізичного розвитку, надає більшу свободу у виборі маршруту відповідно до естетичних, пізнавальних та культурних потреб учасників подорожі. При наявності на маршруті великої кількості різноманітних природних перешкод піший похід може перетворитися на комбінований, наприклад, пішохідно-водний, гірно-пішохідний.

За основним функціональним напрямком туризм прийнято розподіляти на пізнавальний, оздоровчий, спортивний, які за своїм призначенням виконують функції здоров'язбереження організму. У зв'язку з бурхливим розвитком туризму, різноманітним дорогих туристичних послуг, останнім часом студентська молодь намагається здійснювати туристичні подорожі самостійно, незалежно від туристичної компанії [2].

Пізнавальна подорож включає види рекреаційної діяльності, яка збагачує студента цікавою інформацією, надає значний вплив на розвиток духовного і культурного рівня студента. Здійснення подорожі пішохідним маршрутом допоможе нормалізувати психоемоційний стан студента, підвищити інтенсивність уваги у навчанні, збільшити ефективність розумової праці, зняти стрес, відчути комфортність перебування в колективі.

Оздоровчі подорожі застосовують для фізичного і психологічного відпочинку на природі. У результаті оздоровчий ефект такої подорожі сприяє мобілізації захисних сил організму, викликає рефлекторні зміни в діяльності різних органів, покращує і відновлює біологічні зв'язки організму з довкіллям, у якому перебуває студент. Під впливом такої подорожі в нервовій, серцево-судинній та інших системах організму відбуваються зміни, що разом формують фізіологічну реакцію, реакцію дії процедури оздоровлення спрямованої на збереження здоров'я. Оздоровчі подорожі здійснюють профілактику захворювань, зменшують можливість виникнення інфекційних захворювань, компенсують енерговитрати, підвищують імунітет, збільшують активність життя та довголіття.

Спортивна подорож у туристичній діяльності, або як прийнято її називати – спортивний туризм виступає, як вид рекреації з метою участі у спортивно-туристських змаганнях, зльотах, подоланні туристського маршруту з різними природними перешкодами. Це вимагає від студента належної фізичної підготовки і сприяє у покращанні стану здоров'я, оптимізації фізіологічних функцій організму, збільшенні рухової активності, відновленні працездатності. Під час участі студента у туристичних змаганнях та зльотах здоров'язберігаюча діяльність туризму полягає в здійсненні підтримки організму на високому функціональному та фізичному рівні, що є необхідною умовою стимуляції імунітету та збереження здоров'я студентської молоді [9].

Як було вже зазначено, туризм як вид туристичної діяльності, містить в собі також організацію туристичних походів. Позитивний вплив занять туризмом безумовно підсилюється тривалою руховою активністю перебування на свіжому повітрі, у лісі, у горах, а туристичні походи із впливом на весь організм є цілющим джерелом здоров'я.

Похід вихідного дня є важливим засобом зміцнення здоров'я, оздоровлення й профілактики різних захворювань. Так, Ю.А. Ткаченко доводить, що похід вихідного дня усуває психічне напруження студента. Дні, проведені на свіжому повітрі, дають студентській молоді потужний заряд бадьорості й енергії, дозволяють активно, із творчим піднесенням та чудовим настроєм, працювати на заняттях. Після походу вихідного дня студент упродовж кількох днів відчувається фізично та емоційно добре [11].

Довготривалі походи передбачають подолання маршрутів активним способом пересування, без використання транспортних засобів, покладаючись лише на власні сили, реалізуючи вміння та навички подолання перешкод пішки, на лижах, велосипедах, на плотах і човнах. Долаючи перешкоди, студент залишається фізично активним протягом усього походу, виконує сукупність фізичних та технічних дій, що впливає на підняття рівня рухової активності, фізичної підготовленості як засіб збереження здоров'я.

Визначення «екскурсійна діяльність» в законі України «Про туризм» розкриває її діяльність по організації подорожей, що не перевищують 24 години, у супроводі фахівця-екскурсовода за заздалегідь складеними маршрутами з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, музеями, з визначними місцями тощо. Якщо маршрут екскурсії проводити в рекреаційній зоні, то такі екскурсії будуть нести в собі здоров'язберігаюче значення, вирішувати не тільки пізнавальну функцію, а й впливати на нормалізацію психоемоційного стану, збільшення ефективності розумової праці, особливості мислення, зняття втоми організму, підвищення стану здоров'я.

Отже, екскурсія – туристична послуга, яка забезпечує задоволення духовних, естетичних, інформаційних, здоров'язберігаючих потреб студента-туриста, студента-екскурсанта. Функціональне призначення екскурсії – відпочинок і дозвілля, підвищення пізнавального, культурного рівня, спілкування. За формою проведення екскурсії поділяються на звичайні, навчальні, екскурсії-лекції, екскурсії-прогулянки.

Екскурсії-прогулянки в рекреаційній зоні допомагають не тільки в пізнанні навколишнього світу, а й діють як засіб збереження здоров'я завдяки взаємодії з природними процесами, збагачують організм киснем і підвищують тонус нервової системи, поліпшують обмінні процеси дихання та кровообігу як фактор здоров'язбереження студента-екскурсанта. Саме такі екскурсії не тільки збагачують знання, уяву, пам'ять, мову, не тільки вчать помічати і слухати, розвиваючи розумові здібності, а й збільшують активність життя, забезпечують життєдіяльність довголіття, налаштовують на ведення здорового способу життя, що значно впливає на здоров'язбереження студента-екскурсанта[3].

Прогулянка як окремий вид туристичної послуги, в екологічно чистому природному середовищі, значною мірою може впливати на здоров'язбереження студента. Це найпростіша короткочасна форма туристичної діяльності як зазначають Б.П. Пангелов, Ю.А. Грабовський, О.В. Скалій, Т.В. Скалій, яка доступна для широких мас, з метою оздоровлення та загартування організму [1].

Туристські прогулянки можуть містити в собі елементи техніки туризму, а саме подолання не складних природних перешкод, елементи орієнтування на місцевості, частину туристичного побуту. Туристські прогулянки за способом пересування здійснюють пішки, що значною мірою впливає на збільшення рухової активності студента, оптимізацію фізіологічних функцій організму, підвищення стану здоров'я, забезпечення життєдіяльності студента.

Туристські прогулянки не потребують особливих витрат, особливої підготовки і спеціального туристичного спорядження. Їх використовують в будь-яку пору року, організовують в екологічно чистому природному середовищі, а саме в горах, лісах, парках.

За твердженням О.В. Колотухи, національні природні парки України займають 20,9% території природно-заповідного фонду держави, біосферні заповідники-9,6%, регіональні ландшафтні парки-17,2% [5]. Для туристських прогулянок можна використовувати об'єкти, які є штучно створені людиною, а саме ботанічні, дендрологічні і зоологічні парки. Ними можуть бути і є парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Природні заповідники і заповідні урочища можуть використовуватися для проведення режимних туристських прогулянок, організації на їх основі екологічних конгресів, розширення роботи зі збереження здоров'я студентства. Тому сьогодні є всі можливості для впровадження туристських екскурсій в екологічно чистому середовищі у повсякденне життя студента як шлях до збереження здоров'я.

Ще одним із видів туристичних послуг здоров'язбереження визначено лікувально-оздоровчі заходи, до яких можна віднести заходи кліматолікування, що підвищують опірність організму різними несприятливими чинниками довкілля.

Основними здоров'язберігаючими напрямками кліматотерапії для студента, як вважає О.В. Колотуха, є аеротерапія, геліотерапія та таласотерапія [5]. В основі геліотерапії, як здорового впливу, лежить використання сонячних променів з профілактичною метою. У результаті дії геліотерапії підвищується стійкість організму до різних інфекцій і простудних захворювань, підвищується працездатність, що позитивно впливає на збереження здоров'я студентської молоді. В основі аеротерапії лежить застосування чистого повітря з профілактичною метою. Аеротерапія поліпшує нервову регуляцію і збагачує організм киснем, застосовується у вигляді повітряних ванн, а саме теплих, прохолодних чи холодних. В основі таласотерапії лежить дія вологого морського повітря із підвищеною концентрацією кисню, легких іонів, фітонцидів, солей натрію, бром, йоду. Морське повітря з негативними іонами стимулює імунітет і дозволяє протистояти інфекціям і стресам, благотворно впливає на щитоподібну залозу й бере участь у звільненні організму від жирів, дозволяє позбутися зайвої рідини, токсинів і жирових нагромаджень в організмі, загально розслабляє й відновлює життєві сили, що також позитивно впливає на збереження здоров'я студентської молоді.

Спортивно-туристські заходи як вид туристичної послуги здоров'язбереження пропонується у вигляді туристичних змагань та зльотів. Це можуть бути змагання з вітрильного, лижного, водного спорту, сходження на гірські вершини, подолання туристської траси у повному спорядженні та страховкою.

Таким чином, туризм як вид туристичної діяльності поєднує в собі спорт і відпочинок, оскільки служить виявленням здорового способу життя, розвитку, досконалості й збереженню фізичної працездатності, рухової активності, всебічної підготовки, що ефективно впливає на збереження здоров'я студентської молоді. Розвиток можливостей адаптації в складних умовах зміни клімату, застосування активних способів пересування, найрізноманітніших рухових дій, дотримання правил особистої гігієни, здорового способу життя, поліпшення психоемоційного стану сприяють здоров'язбереженню студента. Розглянуті вище туристичні послуги здоров'язбереження можна характеризувати як необхідність у вирішенні проблеми збереження здоров'я студента (табл. 1).

Отже, туристична діяльність є фактором збереження здоров'я студентської молоді саме через користування туристичними послугами здоров'язбереження, які входять до складу туризму і були розглянуті вище. Саме вони є універсальним засобом збереження здоров'я, так як не вимагають значних матеріальних витрат, що робить такі послуги доступними для кожного студента. Вона є фактором здоров'язбереження, бо вимагає відмови від шкідливих звичок, фізично та всебічно розвиває, загартовує, налаштовує дотримання чіткого режиму дня, підвищує рухову активність, сприяє нервно-психічному розвантаженню. Збереження здоров'я студентської молоді здійснюється шляхом зміни виду діяльності та дозованих фізичних навантажень за допомогою взаємодії з природним середовищем протягом усієї подорожі чи походу, екскурсії чи прогулянки, лікувально-оздоровчих чи спортивно-туристських заходів, за допомогою загартування та адаптації до незвичних умов, повноцінного харчування. Туризм як вид туристичної діяльності подібний

до каталізатора, оскільки розвиває, підсилює та прискорює процеси покращання стану організму, що закладені до збереження здоров'я студента.

Таблиця 1.

Характеристика туристичних послуг здоров'язбереження студентів

<i>Види туристичних послуг</i>	<i>Вид здійснення</i>	<i>Фактор здоров'язбереження</i>
Лікувально-оздоровчі заходи	Кліматолікування	Підвищення опірності організму до різних інфекцій і простудних захворювань; збільшення працездатності; поліпшення нервової регуляції; стимуляція імунітету; посилення ефекту загартування.
Туристські прогулянки	Екологічно чисте природне середовище; подолання нескладних природних перешкод пішки.	Збільшення рухової активності; оптимізація фізіологічних функцій організму; підвищення стану здоров'я; забезпечення життєдіяльності.
Подорожі: - пізнавальні; - оздоровчі; - спортивні	Маршрути в рекреаційних зонах.	- підвищення інтенсивності уваги у навчанні, збільшення ефективності розумової праці, комфортність перебування в колективі, нормалізація психоемоційного стану; - мобілізація захисних сил організму, компенсація енерговитрат, підвищення імунітету; - оптимізація фізіологічних функцій організму, збільшення рухової активності, покращання стану здоров'я.
Походи: - похід вихідного дня; - довготривалі походи.	В навколишньому середовищі, в різні пори року, з туристичними засобами активним способом пересування.	- профілактика захворювань, усунення психічного напруження, потужний заряд бадьорості й енергії, емоційний спокій; - збільшення рухової активності, збагачення організм киснем, підвищення тонуусу нервової системи, поліпшення фізіологічних процесів, відмова від шкідливих звичок, підтримка організму на високому функціональному рівні, комфортне перебування в колективі, відчуття задоволення, підвищення працездатності, збільшення активності життя.
Екскурсії	Рекреаційна зона, маршрути з визначними місцями без використання транспортних засобів.	Пізнання навколишнього середовища; збагачення знань; розвиток розумових здібностей; нормалізація психоемоційного стану; розвиток особливості мислення; зняття втому організму та стресу; підвищення стану здоров'я; налаштування на здоровий спосіб життя.
Спортивно-туристські заходи	Туристичні змагання та зльоти; полоса перешкод; сходження на гірські вершини; подолання туристської траси.	Залучення до здорового способу життя; тренування фізичних якостей; збільшення рухової реакції; розвиток фізичної підготовленості; поліпшення функціонального стану; нормалізація рівня здоров'я; відновлення працездатності; збільшення тривалості життя.

Список використаних джерел

1. Грабовський Ю.А. Спортивний туризм: навч.посіб./ Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2009. – 304 с.
2. Дроздов А.В. Основыэкологическогоотуризма /А. В. Дроздов. – М.: Гардарики, 2005. – 271 с.
3. Емельянов Б.В. Экскурсоведение / Б. В. Емельянов.–М.:Советский спорт, 2007. – 216 с.
4. Кирилук Л.М. Нові (нетрадиційні) види туризму України / Л. М. Кирилук// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Сер.: Географія. – Вінниця, 2008. – Вип. 17. – С. 191-195.
5. Колотуха О. В. Спортивні рекреаційно-туристські ресурси України / О. В. Колотуха. – Київ : Федерація спортивного туризму України, 2006. – 208 с.
6. Колотуха О. В. Спортивний туризм в загальній структурі туризму: підходи до систематизації / О. В. Колотуха, А. Л. Шипко // Географія та туризм. – 2014. – Вип. 30. – С. 20-38.
7. Костиця М.М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика (етноісторичний туристичний кластер «Древлянська земля»)/ М. М. Костиця. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 196 с.
8. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М. П. Мальська. – Київ : Знання, 2008. – 661 с.
9. Науменко Г.П. Система потреб людини та туризм / Г. П. Науменко// Туристично-краєзнавчі дослідження. – Київ, 2005. – Вип. 6. – С.3-199.
10. Булашев А. Я.Спортивный туризм: учебник / А.Я. Булашев. – Харьков: ХГАФК, 2009. – 332 с.
11. Ткаченко Ю. Від туризму до здоров'я / Ю. Ткаченко // Здоров'я та фізична культура. – 2006. – № 26. – С. 57.

References:

1. Hrabovskyy, YuA, Skaliy, OV&Skaliy, TV 2009, *Sportyvnyy turizm*, [Sport tourism] Navchalnakyha-Bohdan, Ternopil.
2. Drozdov, AV 2005, *Osnovyj ekologicheskogo turizma*, [Bases of ecological tourism] Gardariki, Moskva.
3. Emeljanov, BV 2007, *Jekskursovedenie*, [Guided Tours] Sovetskij sport, Moskva.
4. Kyrylyuk, LM 2008, 'Novi (netradytsiyni) vydy turizmu Ukrayiny', [New (non-traditional) tourism types of Ukraine] *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubynskoho, Seriya Heohrafiya*, Vinnytsya, iss. 17, pp. 191-195.
5. Kolotukha, OV 2006, *Sportyvni rekreatsiyno-turystski resursy Ukrayiny*, [Sports recreational and tourist resources of Ukraine] Federatsiya sportyvnoho turizmu Ukrayiny, Kyiv.
6. Kolotukha, OV & Shypko, AL 2014, 'Sportyvnyy turizm v zahalnyi strukturi turizmu: pidkhody do systematyzatsiyi', [Sport tourism in the general structure of tourism: approaches to systematization] *Heohrafiya ta turizm*, iss. 30, pp. 20-38.
7. Kostytsya, MM 2006, *Sil'skyy turizm: teoriya, metodolohiya, praktyka (etnoistorychnyy turystychnyy klaster Drevlyanska zemlya)*, [Rural tourism: theory, methodology, practice (ethno-historical tourist cluster "Drevlyunska land")] Zhytomyrskyy derzhavnyy tekhnolohichnyy universytet, Zhytomyr.
8. Malska, MP 2008, *Mizhnarodnyy turizm i sfera posluh*, [International tourism and services] Znannya, Kyiv.
9. Naumenko, HP 2005, 'Systema potreb lyudyny ta turizm', [Human needs and tourism system] *Turystychno-kraeyeznavchi doslidzhennya*, Kyiv, iss. 6, pp. 3-199.
10. Bulashev, AJa 2009, *Sportivnyy turizm*, [Sport tourism] Harkovskaja gosudarstvennaja akademija fizicheskoy kultury, Harkov.
11. Tkachenko, Yu 2006, 'Vid turizmu do zdorovya', [From tourism to health] *Zdorovya ta fizychnakultura*, no. 26, p. 57.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2017р.